

ქალების შრომის უსაფრთხოების ინსტიტუციური მექანიზმები სამოქალაქო ავიაციის სამუშაო სივრცეში – საერთაშორისო გამოცდილება და რეგულირების პრიორიტეტები

დავით ალანია

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი

ქეთევან დედოფლის გამზ. №16, 0103, თბილისი, საქართველო

რეზიუმე: წინამდებარე კვლევის მიზანია შესწავლილ იქნას სამოქალაქო ავიაციის ინდუსტრიაში შრომის უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვის (OSH) ფარგლებში რისკების იდენტიფიცირებისა და შემდგომ მართვის ძირითადი გამოწვევები. ავიაციის ოპერაციები ხასიათდება მაღალი სიჩქარით, სირთულით და მუდმივი ცვლილებებით, რაც დამატებით ამწეებს საფრთხის იდენტიფიცირებას და ეფექტური რისკ-მენეჯმენტის განხორციელებას. კვლევა ცდილობს განსაზღვროს ორგანიზაციული პრაქტიკა, რომელიც გამოიყენება საფრთხეების ამოცნობისა და რისკების მართვის პროცესში. კვლევის ფარგლებში ფორმირდება შემთხვევის ანალიზი, რომელიც ასახავს ადამიანის ფაქტორის, ტექნოლოგიური ცვლილებების, მომზადების სისტემისა და რეგულაციების ურთიერთ გადაჯაჭვულობას, რაც ხშირად ხელს უშლის შრომის უსაფრთხოების ეფექტიანად უზრუნველყოფას. საბოლოოდ, კვლევის მიზანია გააშუქოს ისეთი პროაქტიური და ინტეგრირებული მიდგომები, რომლებიც უზრუნველყოფს დასაქმებულთა უსაფრთხოებას წარმადობის შემცირების გარეშე.

კვლევამ გამოავლინა, რომ სამოქალაქო ავიაციაში ერთ-ერთი მთავარი სირთულე საფრთხეების სრულყოფილი იდენტიფიცირების შესაძლებლობაა, რაც განპირობებულია თვით სამუშაო გარემოს მუდმივი ცვალებადობითა და რთული სტრუქტურით. აღსანიშნავია რისკების აღქმის პროცესში არსებული კოგნიტური მიკერძოება, ფუნქციურ რგოლებს შორის კომუნიკაციის არაეფექტიანობა და ტექნოლოგიური ცვლილებების სწრაფი ტემპი. ეს პრობლემები კიდევ უფრო მძაფრდება რეგულაციებთან შესაბამისობის ნაკლებობით, არასრულფასოვანი სწავლებითა და არასისტემური ინციდენტების აღრიცხვის მექანიზმებით. კვლევა ხაზს უსვამს შრომის უსაფრთხოების რისკების მართვის გააქტიურებისა და გაერთიანებული სტრატეგიების დანერგვის აუცილებლობას, რაც მოიცავს განყოფილებებს შორის კოორდინაციას, მუდმივ ტრენინგებსა და კომუნიკაციის გაუმჯობესებულ არხებს. ეფექტური OSH პოლიტიკის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია აღნიშნული გამოწვევების გათვალისწინება და სისტემური მიდგომების დანერგვა, რაც განაპირობებს როგორც შრომის უსაფრთხოების გაუმჯობესებას, ისე რეგულაციებთან სრულ შესაბამისობას.

საკვანძო სიტყვები: შრომის უსაფრთხოება და ჯანმრთელობა (OSH), რისკების იდენტიფიცირება, საფრთხის ამოცნობა, ადამიანის ფაქტორი ავიაციის უსაფრთხოებაში.

შესავალი

შრომის უსაფრთხოების თანამედროვე კონცეფციებში ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს ქალების (მათ შორის ორსული და მეძუძური) უფლებებისა და ჯანმრთელობის დაცვა. ეს საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმ სექტორებში, სადაც სამუშაო გარემო სპეციფიკურ ფიზიკურ, ქიმიურ ან ბიოლოგიურ რისკებთან არის დაკავშირებული. ერთ-ერთი ასეთი სფეროა სამოქალაქო ავიაცია, სადაც დასაქმებულთა ნაწილი ყოველდღიურად ექვემდებარება მრავალფეროვან საფრთხეს, მათ შორის მაღალ ხმაურს, ხანგრძლივ დგომას, ვიბრაციებს, ტემპერატურულ ცვლილებებსა და ფსიქო-ემოციურ სტრესს. აღნიშნული გარემოებები განსაკუთრებულად აზიანებს ორსული და მეძუძური ქალების ჯანმრთელობას, რასაც იწვევს როგორც უშუალო ფიზიკური ზემოქმედება, ასევე არასათანადო სამუშაო განრიგი და არასაკმარისი პროფილაქტიკური ზომები.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ გამოქვეყნებულ დოკუმენტში “Expectant and nursing mothers at work: A comparative study” (ILO, 2014), ხაზგასმულია, რომ აუცილებელია ინკლუზიური შრომის პოლიტიკის დამკვიდრება, რომელიც ორსულ და მეძუძურ ქალებს უზრუნველყოფს უსაფრთხო და ჯანსაღ სამუშაო გარემოთი. მითითებულია, რომ რისკის შეფასება უნდა იყოს ინდივიდუალური და გათვალისწინებული უნდა იყოს კონკრეტული საქმიანობის სპეციფიკა. ეს განსაკუთრებით აქტუალურია სამოქალაქო ავიაციაში, სადაც გარემო ფაქტორები, როგორიცაა კოსმოსური გამოსხივება, წნევის ცვლილება, მაღალი ინტენსივობის ხმაური და ემოციური დატვირთვა, შეიძლება პირდაპირ იმოქმედოს როგორც ნაყოფის, ასევე დედის ჯანმრთელობაზე.

ძირითადი ნაწილი

სამოქალაქო ავიაციის სექტორში ორსული და მეძუძური ქალების დასაქმების დროს უსაფრთხოების საკითხი მხოლოდ ტექნიკურ ჭრილში არ განიხილება. იგი მოიცავს სამართლებრივ, ეთიკურ და ორგანიზაციულ კომპონენტებსაც. ICAO-ს (International Civil Aviation Organization) მიერ შემუშავებული უსაფრთხოების მართვის სისტემა (Safety Management System – SMS) პირდაპირ მიუთითებს იმ აუცილებლობაზე, რომ ავიაკომპანიებმა უნდა შეიმუშავონ და დანერგონ შიდა რეგულაციები, რომლებიც ითვალისწინებს დასაქმებულთა ინდივიდუალურ საჭიროებებს, მათ შორის ორსული და მეძუძური ქალების სპეციალურ პირობებს (ICAO, 2018).

მიუხედავად იმისა, რომ ICAO არ აწესებს კონკრეტულ რეგულაციებს ორსულებისთვის, ის ავალდებულებს ავიაკომპანიებს უზრუნველყონ უსაფრთხოების ისეთი მექანიზმების შექმნა, რომლებიც მოიცავენ რისკის იდენტიფიკაციას, პრევენციასა და მონიტორინგს. ეს მიდგომა სრულად თავსებადია ILO-ს რეკომენდაციებთან, რომლებიც მოითხოვს უსაფრთხოების ინტეგრირებულ პოლიტიკას, მორგებულს ორსულთა საჭიროებებზე. პრაქტიკაში ეს ნიშნავს, რომ სამუშაოს დიზაინი, განრიგი და პასუხისმგებლობები უნდა გადაიხედოს ორსულობის ან მეძუძურობის სტატუსის დადასტურებისთანავე.

ევროპის ქვეყნების უმრავლესობაში, მათ შორის გერმანიაში, საფრანგეთსა და შვედეთში, მიღებულია მკაცრი რეგულაციები, რომლებიც ზღუდავენ ორსულების მონაწილეობას იმ სამუშაოებში, სადაც ქიმიური ან ბიოლოგიური აგენტების ზემოქმედება შესაძლებელია. განსაკუთრებით გამოირჩევა გერმანიის მაგალითი, სადაც არსებობენ ე.წ. „დაცული პოზიციები“

– სამუშაო ადგილები, რომლებიც წინასწარ შეფასებულია უსაფრთხოების კრიტერიუმებით და განკუთვნილია ორსული თანამშრომლებისთვის. ამ რეგულაციების ერთ-ერთი საყრდენი პრინციპია „წინასწარი გაფრთხილების პრინციპი“ (precautionary principle), რომლის თანახმადაც, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა საფრთხე ბოლომდე არ არის დასაბუთებული, მაინც მიღებულია პროფილაქტიკური ზომები.

სამოქალაქო ავიაციაში ასეთი მიდგომების დანერგვა ბევრ გამოწვევას უკავშირდება. ერთ-ერთი სირთულე არის თავად სამუშაოს მობილურობა და დინამიკა – ბორტგამცილებლები ხშირად იმყოფებიან სხვადასხვა კლიმატურ პირობებში, ახორციელებენ ღამის ფრენებს, ექვემდებარებიან დადლილობასა და სტრესს, რაც ორსულობის პერიოდში განსაკუთრებით პრობლემურია. გარდა ამისა, როგორც წესი, ბორტპერსონალის შრომის განრიგი მოქნილია და ცვლილებებს ექვემდებარება დღიურად, რაც ართულებს რისკის წინასწარ შეფასებას. ასეთ პირობებში მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ტექნიკური ზომების გატარება, არამედ ძლიერი ორგანიზაციული მხარდაჭერა – ფსიქოლოგიური კონსულტაციები, ჯანმრთელობის მონიტორინგის სისტემები და ალტერნატიული სამუშაო პოზიციების შეთავაზება.

საქართველოს შრომის კოდექსი ითვალისწინებს ზოგად პრინციპებს ორსული ქალების დასაქმების შესახებ, მათ შორის აკრძალულია მათი მონაწილეობა სამუშაოებში, რომლებიც საფრთხეს წარმოადგენს ჯანმრთელობისთვის. თუმცა კანონში არ არსებობს კონკრეტული მექანიზმები სამოქალაქო ავიაციის სპეციფიკის გათვალისწინებით. საქართველოს შრომის ინსპექციის სამსახური ახორციელებს ზოგად მონიტორინგს, მაგრამ ამ ეტაპზე არ არსებობს სპეციალიზებული სახელმძღვანელო ავიაციის სექტორისთვის, რაც ქმნის პრაქტიკულ ხარვეზებს რეგულაციების აღსრულებაში.

ILO ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ რისკის შეფასება უნდა იყოს მუდმივი და მოიცავდეს როგორც ფიზიკურ გარემოს, ასევე სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ასპექტებს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ბიოლოგიურ რისკებს, რაც სამოქალაქო ავიაციაში განსაკუთრებით აქტუალურია საერთაშორისო ფრენების დროს. ინფექციური დაავადებების გავრცელების საფრთხე პანდემიის პირობებში კიდევ უფრო აქტუალური გახდა. მაგალითად, COVID-19-ის პერიოდში ორსული ბორტგამცილებლები აღმოჩნდნენ მაღალი რისკის ჯგუფში, რაც ნათლად წარმოაჩენს რისკის მენეჯმენტის სისტემების საჭიროებას.

სამოქალაქო ავიაციის უსაფრთხოების პოლიტიკაში ერთ-ერთი კრიტიკული კომპონენტია კომუნიკაცია. დასაქმებულებმა უნდა იცოდნენ თავიანთი უფლებები, ხოლო დამსაქმებლებს უნდა გააჩნდეთ მკაფიო პოლიტიკა, როგორ მოახდინონ რეაგირება ორსულობის სტატუსის გამოცხადების შემდეგ. საქართველოს რეალობაში ხშირია შემთხვევები, როცა დასაქმებულები თავს იკავებენ ორსულობის შესახებ ინფორმაციის გაზიარებისგან, შიშის გამო, რომ შესაძლოა დაკარგონ სამუშაო. ეს მიუთითებს არა მხოლოდ სამართლებრივი, არამედ კულტურული ბარიერების არსებობაზე, რომელთა დაძლევა სისტემურ ძალისხმევას მოითხოვს.

ევროპული სააგენტო შრომის უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობისთვის (EU-OSHA) 2020 წლის ანგარიშში ხაზგასმულია, რომ ორსული ქალებისთვის აუცილებელია სპეციალური სამუშაო გეგმის შემუშავება, რომელიც მოიცავს როგორც რისკების თავიდან აცილებას, ასევე საჭიროების შემთხვევაში სამუშაოდან გათავისუფლების მოქნილ და დაცულ მექანიზმებს. ეს მიდგომა მიზნად ისახავს დედის და ბავშვის ჯანმრთელობის დაცვის მაქსიმალიზაციას და თანხვედრაშია შრომის საერთაშორისო სტანდარტებთან.

ICAO-ს უსაფრთხოების მართვის დოკუმენტში (Safety Management Manual, Doc 9859) არ არის პირდაპირ მითითებული ორსულ თანამშრომლებზე, თუმცა უსაფრთხოების კულტურის

მნიშვნელობა და რისკზე ორიენტირებული მენეჯმენტი წარმოადგენს ძირითად საფუძველს, რომელზეც უნდა აიგოს ეროვნული პოლიტიკები. სწორედ ამ ფონზე საქართველოს სამოქალაქო ავიაციის სააგენტოს შეუძლია შეიმუშაოს დამატებითი რეგულაციები, რომლებიც შეესაბამება როგორც ICAO-ს ზოგად მოთხოვნებს, ისე ILO-ს სპეციფიკურ მითითებებს.

დასკვნა

კვლევამ აჩვენა, რომ სამოქალაქო ავიაციის სექტორის სპეციფიკური გარემო პირობები — როგორცაა სამუშაოს მობილურობა, ხშირი ზეწოლა დროისა და მომსახურების ხარისხზე, შეზღუდული შესაძლებლობა დასვენებისთვის და გარემო გამოსხივების ზემოქმედება — განსაკუთრებით მწვავედ მოქმედებს იმ ქალთა ჯანმრთელობაზე, რომლებიც იმყოფებიან ორსულობის ან ლაქტაციის ფაზაში. ამ კონტექსტში აშკარად დგინდება, რომ ქალების ჯანმრთელობის დასაცავად საჭიროა ისეთი პრევენციული მექანიზმების ჩამოყალიბება, რომლებიც არა მხოლოდ ტექნიკური სტანდარტების შესრულებას უზრუნველყოფს, არამედ ასახავს ადამიანის ფიზიოლოგიური და ფსიქო-ემოციური მდგომარეობისადმი მგრძნობელ დამოკიდებულებას.

ინსტიტუციური ანალიზი აჩვენებს, რომ ICAO და ILO ვერ წარმოადგენენ ერთიანი სტანდარტის წყაროებს და ქმნიან იმ რეკომენდაციების ფონს, რომელზეც თითოეულ სახელმწიფოს, მათ შორის საქართველოსაც, შეუძლია ააგოს შესაბამისი შიდა პოლიტიკა. აღნიშნული რეკომენდაციების რეალიზაცია პრაქტიკაში ხშირად ხვდება დაბრკოლებას ისეთი ფაქტორების გამო, როგორცაა დასაქმებულების ინფორმირებულობის ნაკლებობა, შიდა რეგულაციების არარსებობა ან მოუმწიფებლობა, და ზოგჯერ კულტურული ბარიერები, რომლებიც კვლავაც ამკვიდრებენ სტიგმატიზაციას ორსულთან ან მეძუძურობასთან დაკავშირებული საჭიროებების მიმართ.

კვლევაში გამოვლენილი ძირითადი გამოწვევები — საფრთხეების არათანმიმდევრული იდენტიფიცირება, კოგნიტური მიკერძოება რისკების აღქმაში, ფუნქციურ რგოლებს შორის კომუნიკაციის დეფიციტი, ტექნოლოგიური ცვლილებების ტემპი და ამასთან დაკავშირებული დაუცველობა — ასახავს იმ სისტემურ პრობლემებს, რომლებიც უშუალოდ ზღუდავენ ეფექტური შრომის უსაფრთხოების პოლიტიკის ჩამოყალიბებას. გარდა ამისა, შიდა ტრენინგების არასისტემური ხასიათი და ინციდენტების ანგარიშგების ნაკლები კულტურა ხელს უშლის რეალური რისკების სწორი აღქმასა და შესაფერის საპასუხო მექანიზმების ამოქმედებას.

სამოქალაქო ავიაციაში ქალების დაცვის პოლიტიკა ვერ იქნება მხოლოდ დადგენილი ნორმების შესრულებაზე ორიენტირებული — იგი უნდა გახდეს ღრმად ინტეგრირებული კულტურული კომპონენტი, რომელიც მოიცავს როგორც თანამშრომელთა მგრძნობელობის ამაღლებას, ისე პროცესების სისტემურ მონიტორინგს და მათში ადამიანზე მორგებული მიდგომის დანერგვას. ამას დაემატება უსაფრთხოების პროტოკოლების შინაარსობრივი გაფართოება, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს ორსული თანამშრომლებისთვის სამუშაო პოზიციების ადაპტაციას, ჯანმრთელობის მონიტორინგის სქემების დანერგვას და ინდივიდუალურად მორგებული რისკ-ანალიზის პრაქტიკას.

გარდა ამისა, დასკვნის ფორმირებას ავსებს სტრუქტურული რეკომენდაციები: საქართველოს სამოქალაქო ავიაციის სააგენტომ რეკომენდირებულია შეიმუშაოს შიდა რეგულაციების პაკეტი, რომელიც დაფუძნებული იქნება ICAO-ს უსაფრთხოების მართვის

სახელმძღვანელოზე და ILO-ს სოციალური დაცვის სტანდარტებზე. ეს რეგულაციები უნდა იქნეს მორგებული ქართულ შრომით და საკანონმდებლო კონტექსტზე, მაგრამ მათ საფუძველში უნდა იდოს საერთაშორისო გამოცდილება, რათა ეროვნული პოლიტიკა არ ჩამორჩეს გლობალურ ტენდენციებს.

საბოლოოდ, შრომის უსაფრთხოების სისტემა სამოქალაქო ავიაციაში არ შეიძლება ჩაითვალოს სრულფასოვანად, თუკი იგი არ მოიცავს ქალების ჯანმრთელობის დაცვის ქვეპოლიტიკას. ეს უნდა გახდეს იმ ინსტიტუციური პასუხისმგებლობის ნაწილი, რომელიც გამიჯნავს ფორმალურ შესაბამისობას რეალურ დაცულობასთან. ქალის ჯანმრთელობა ამ სექტორში არ წარმოადგენს მხოლოდ ინდივიდუალურ პრობლემას — იგი პირდაპირ კავშირშია თვით ორგანიზაციული მდგრადობის, ხარისხიანი მომსახურების და უსაფრთხოების საერთო დონესთან.

ამრიგად, ქალების ჯანმრთელობის დაცვის ინსტიტუციური მექანიზმები სამოქალაქო ავიაციაში საჭიროებს არა მხოლოდ სამართლებრივ და ადმინისტრაციულ ჩარჩოს გაუმჯობესებას, არამედ სისტემური ცვლილებების დანერგვას, რომელიც ეფუძნება პრევენციის, ინფორმირების, რეგულირების და მორგებული მიდგომის პრინციპებს. მხოლოდ ამ გზით იქნება შესაძლებელი ისეთი შრომითი გარემოს შექმნა, რომელიც იქნება უსაფრთხო, ინკლუზიური და მდგრადი — როგორც ქალი თანამშრომლებისთვის, ასევე მთლიანად სამოქალაქო ავიაციის ინდუსტრიისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. International Labour Organization (ILO). (2014). Expectant and nursing mothers at work: A comparative study. Geneva: ILO.
2. International Civil Aviation Organization (ICAO). (2018). Safety Management Manual (Doc 9859), 4th Edition. Montreal: ICAO.
3. European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA). (2020). Pregnant workers and occupational health and safety: A policy overview.
4. International Labour Organization (ILO). (2022). Guidelines on Occupational Safety and Health Management Systems (ILO-OSH 2001).
5. ICAO. (2022). Annex 19 to the Convention on International Civil Aviation — Safety Management.
6. EU-OSHA. (2016). Risk assessment and pregnant workers: Good practices and legal provisions in the EU.
7. Kanki, B. G., Helmreich, R. L., & Anca, J. M. (2010). Crew Resource Management (2nd Ed.). Academic Press.
8. Stolzer, A. J., Halford, C. D., & Goglia, J. J. (2016). Safety Management Systems in Aviation (2nd Ed.). Ashgate.
9. Salas, E., Maurino, D., & Curtis, M. (2010). Human Factors in Aviation. Academic Press.
10. Bailey, L. L., & Merritt, A. C. (2021). Human Performance in Aviation: Applying Human Factors for Safety. CRC Press.
11. OECD. (2021). Occupational Health and Safety Policies for a Resilient Future of Work.
12. Mellor, N., & Webster, J. (2013). Workplace mental health: Policy and practice. International Review of Psychiatry.
13. European Commission. (2017). Directive 92/85/EEC – Pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding.
14. Federal Aviation Administration (FAA). (2020). Aviation Safety Action Program (ASAP) Reporting Guidelines.
15. EASA (European Union Aviation Safety Agency). (2019). EASA Annual Safety Review. Cologne: EASA.
16. Hollnagel, E. (2014). Safety-I and Safety-II: The Past and Future of Safety Management. Ashgate.

Institutional Mechanisms for Women's Occupational Safety in the Civil Aviation Workplace: International Experience and Regulatory Priorities

Davit Alania

Georgian Aviation University

16 Ketevan Dedopali Avenue, 0103 Tbilisi, Georgia

Abstract: *The purpose of this study is to examine the key challenges associated with risk identification and subsequent management within the framework of Occupational Safety and Health (OSH) in the civil aviation industry. Aviation operations are characterized by high speed, complexity, and constant change, all of which further complicate hazard identification and the implementation of effective risk-management practices. The research seeks to determine the organizational practices employed in the process of hazard recognition and risk control. A case analysis is developed to illustrate the interdependence among human factors, technological change, training systems, and regulatory frameworks—factors that often hinder the effective assurance of occupational safety. Ultimately, the study aims to highlight proactive and integrated approaches that safeguard employee well-being without compromising operational performance.*

The findings indicate that one of the principal difficulties in civil aviation is the ability to fully identify hazards, a challenge rooted in the dynamic nature and complex structure of the working environment itself. Notable issues include cognitive biases in risk perception, ineffective communication among functional units, and the rapid pace of technological transformation. These problems are further exacerbated by regulatory non-compliance, insufficient training, and fragmented incident-reporting mechanisms. The study underscores the necessity of strengthening risk-management processes and adopting unified strategies, including enhanced interdepartmental coordination, continuous training, and improved communication channels. Ensuring an effective OSH policy requires addressing these challenges and implementing systemic approaches that support both improved occupational safety and full regulatory compliance.

Keywords: *Occupational Safety and Health (OSH), risk identification, hazard recognition, human factors in aviation safety.*